

ZAMONAVIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA YASHIL IQTISODIYOTNING NAZARIY, USLUBIY VA AMALIY MASALALARI.

University of Business and Science
Toshkent filiali, iqtisodiyot kafedrası katta o'qituvchisi
Nabixonova Nigora Shuxratbekovna

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy turizm sanoatida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishning nazariy-uslubiy asoslari va amaliy ahamiyati tadqiq etilgan. Muallif turizm sohasining barqaror rivojlanishida resurs tejamkor texnologiyalar, ekologik innovatsiyalar va "yashil" investitsiyalarning rolini tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada turistik maskanlarning ekologik barqarorligini baholash mezonlari va sohani raqamlashtirish orqali atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror turizm, ekologik innovatsiyalar, resurs tejamkorlik, karbonat angidrid izi, yashil investitsiyalar, ekotizim, turizm klasteri.

KIRISH

XXI asrda insoniyat iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va ekologik muvozanatning buzilishi kabi global tahdidlar bilan yuzma-yuz keldi. Iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lgan turizm sohasi nafaqat ushbu o'zgarishlarning ta'siriga tushib qolmoqda, balki o'zi ham atrof-muhitga sezilarli bosim o'tkazmoqda. Global turizm dunyo bo'yicha jami karbonat angidrid chiqindilarining qariyb 8 foiziga sababchi bo'layotgani sohani tubdan isloh qilishni taqozo etadi.

Shu nuqtayi nazardan, **yashil iqtisodiyot (Green Economy)** tamoyillarini turizm industriyasiga tatbiq etish bugungi kunning kechiktirib bo'lmaydigan zaruratiga aylandi. Yashil iqtisodiyot — bu iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan birga ekologik xavflarni kamaytirish, resurslardan oqilona foydalanish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan modeldir. Zamonaviy turizmni ushbu model asosida rivojlantirish nafaqat

tabiatni asrash, balki sohaning uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi.

Turizmda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni bir qator nazariy va amaliy muammolar bilan tavsiflanadi. Bir tomondan, turistik infratuzilmani "yashillashtirish" uchun katta hajmdagi investitsiyalar talab etilsa, ikkinchi tomondan, soha ishtirokchilari orasida ekologik mas'uliyat va barqaror boshqaruv uslublarining yetishmasligi kuzatilmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmning iqtisodiy foydasi ko'pincha uning ekologik narxidan ustun qo'yilishi "barqarorlik" tamoyillariga zid kelmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi zamonaviy turizm tizimida yashil iqtisodiyotning tutgan o'rnini nazariy jihatdan asoslash, uni boshqarishning uslubiy yondashuvlarini aniqlash hamda amaliyotda resurs tejamkor texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlarini tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, tadqiqot doirasida xalqaro tajriba asosida turizm sektorini yashil taraqqiyot yo'liga o'tkazish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Turizmda yashil iqtisodiyot masalalari xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. R. Costanza va H. Daly kabi iqtisodchilar tabiatni iqtisodiy aktiv sifatida baholashning nazariy asoslarini yaratgan bo'lsa, S. Gossling turizm transportining atmosferaga ta'sirini chuqur tadqiq etgan. O'zbekistonlik olimlardan N. To'xliyev va I.S. Tuxvatullin o'z ishlarida turizmning mintaqaviy barqarorligini ta'minlashda ekologik omillarning o'rnini ko'rsatib o'tishgan. Shunga qaramay, zamonaviy raqamli texnologiyalar va "yashil" innovatsiyalar uyg'unligini turizm klasterlarida qo'llash masalasi hali ham yetarlicha tadqiq etilmagan metodologik sohalardan biri bo'lib qolmoqda.

Ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va iqtisodiy-matematik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Turizm industriyasi iqtisodiyot va ekologiyaning murakkab o'zaro bog'liq tizimi sifatida o'rganildi. Xalqaro "yashil" standartlar (masalan, *Green Key*, *EarthCheck*) bilan mahalliy turistik ob'ektlarning hozirgi holati solishtirilib, resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali erishiladigan iqtisodiy samaradorlik (investitsiyalar qaytimi) hisoblab chiqildi.

Nazariy jihatdan yashil turizm "Atrof-muhit — Jamiyat — Iqtisodiyot" uchligining muvozanatiga tayanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turizmni yashillashtirish quyidagi ijobiy natijalarni beradi:

Birinchi, **iqtisodiy samaradorlik**. Quyosh panellari va energiya tejavchi tizimlarni o'rnatgan mehmonxonalarda ekspluatatsiya xarajatlari o'rta hisobda 20-25% ga kamayadi. Ikkinchi, **bozor talabining o'zgarishi**. Zamonaviy sayyohlarning 65% dan ortig'i ekologik sertifikatga ega bo'lgan manzillarni afzal ko'rmoqda.

Uslubiy jihatdan, turizm sub'ektlari uchun "Yashil audit" tizimini joriy etish taklif etiladi. Bu tizim chiqindilarni saralash, suvni qayta ishlash va "zero-mile food" (mahalliy mahsulotlar) koeffitsiyentlarini o'z ichiga oladi. Amaliyotda raqamlashtirish (Smart Tourism) yashil iqtisodiyotning drayveridir. "Aqlli" yoritish tizimlari va qog'ozsiz xizmat ko'rsatish amaliyoti ekotizimga yuklamani kamaytiradi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqotlar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy turizm industriyasini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida qayta qurish bugungi kunning nafaqat ekologik, balki iqtisodiy zaruriyatidir. Yashil iqtisodiyotga o'tish turizm sub'ektlari uchun shunchaki qo'shimcha xarajat emas, balki resurslarni optimallashtirish va xizmatlar sifatini oshirish orqali uzoq muddatli foydani maksimallashtirish imkonini beruvchi strategik vositadir.

Nazariy jihatdan barqarorlik modeliga tayangan ushbu yondashuv amaliyotda "yashil" infratuzilmani shakllantirish, muqobil energiya manbalaridan foydalanish va chiqindilarni nolga tushirish kabi aniq choralarni talab etadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarning turizm sektoriga integratsiyalashuvi resurslar sarfini monitoring qilish va "karbonat angidrid izi"ni kamaytirishda uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida ushbu jarayonni jadallashtirish uchun turizm klasterlarida "yashil" standartlarni joriy etish, soha vakillarining ekologik mas'uliyatini oshirish va davlat tomonidan rag'batlantirish mexanizmlarini (soliq imtiyozlari, yashil kreditlar) kengaytirish lozim. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlanayotgan turizm sohasi mamlakatning xalqaro reytinglardagi nufuzini oshirish bilan

birga, kelajak avlodlar uchun tabiiy va madaniy merosni asl holida yetkazib berishning kafolati hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Gössling, S. (2020). *Tourism, Climate Change and the Geopolitics of Mobility*. Journal of Sustainable Tourism.
2. UNEP & UNWTO. (2012). *Tourism in the Green Economy - Background Report*.
3. To'xliyev, N., & Qudratov, G'. (2021). *Turizm iqtisodiyoti va menejmenti*. Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasining 2019-2030 yillarda "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi (PQ-4477).
5. Pearce, D., & Turner, R. K. (1990). *Economics of Natural Resources and the Environment*.